

Az Oriold kiadó kis kötetben adta ki Bokor László több folyóiratban korábban megjelent szociálpszichológiai relevanciájú tanulmányait. A recenzió címe az egyik tanulmány címét veszi át. A Szerző egyike azoknak a ritka pszichoanalitikusoknak, akiknek horizontja távolabb helyezkedik el, mint a couchette vége, vagy a rendelő falán függő Freud portré képkerete. Az analizált páciens pszichodinamikai fejleményein túl érdeklik a tömegpszichológiai, szociálpszichológiai és szociálpszichiátriai jelenségek, s megpróbál egyfajta terminológiai hidat verni az egyén pszichológiáján kidolgozott analitikus fogalmak s a nagyobb társadalmi mozgásokat leíró szociológiai terminológia között. Az interdiszciplináris távlatok nemcsak a pszichológus, de más humán tudományok művelői számára is érdekessé tehetik a könyvet.

Már Freud munkásságában is megjelentek tömegpszichológiai értekezések s a későbbiekben mások is (Karl Menninger, Alexander Mitscherlich, Gustave le Bon, Herbert Marcuse stb.) megpróbálták a 30-as évek legnyugtalanítóbb és legsikeresebb politikai és szociálpszichológiai jelenségét, a fasizmus előretörését megérteni, ám az egyénpszichológiai terminusokban nem lehetett a bonyolult és kiszámíthatatlan tömeg viselkedéseit jellemezni. Freud szándékosan „individuálpszichológiai” jelenségszintről beszélt, amit Bokor is idéz,—s ezzel vélhetően borsot akart törni volt tanítványa, Alfred Adler orra alá is, merthogy ez a kifejezés (röviden IP) egy Freudtól eltávolodott speciális irányzatot és ifjabb pszichoterápiás módszert takar. A pszichoanalitikus fogalomtárral a tömeget egy ellentmondásosan és következetlenül mozgó (hiposztázált) egyénként írják le, ami igen nehezen teszi érthetővé a feltevéseket, szövegeket, túláltalánosításokra is vezet, nem szólva olyan dilemmákról, hogy pl. Mitscherlich nem tudta eldönteni, hogy a tömeg valódi vagy látszat kielégüléseket szerez-e a tömegdemonstrációk során.

A modern fejlődés mindig hoz magával előre nem látható és vizsgálendő mozzanatokat. A maiak: a tömegkommunikáció és a digitalizáció, a net világának struktúra átalakító-, építő-, befolyásoló hatásai, a gyors változékonyság és információ túlterhelés, a sztárok és influenszerek szerepe, akik megérzik, hogy a „Zeitgeist” áramlataiból melyik lesz „a befutó”, mondanunk sem kell, hogy a szociálpszichológia nagyon lemaradt a technikai fejlődés gyorsította események kielégítő magyarázataiban. A sokaság politikai vagy egyéb megmozdulásai egyre kiszámíthatatlanabbak.

A Szerző új szociológiai fogalmakat nem vet fel, de átértelmez, sőt Freuddal is vitatkozva új tartalommal lát el régebbi kategóriákat, így pl. az introjekciót, és más összefüggésben felveti, hogy az én korai stádiumában tkp. a felettes-én felől történik az „én” megkonstruálása. Fontos felismerése, hogy a tömegegyén nem a Vezér énjével, hanem annak felettes-énjével azonosul s így képes az eszme a későbbiekben helyettesíteni a vezető személyét, énjét, tovább vinni a (szabadságharcos, fasiszta, kommunista, demokratikus stb.) kitüntetett ügyet.

Bokor a régi terminológia helyett jóval óvatosabban a modern szelfpszichológia, a szükségletek és kommunikáció oldaláról közelíti meg a kérdéseket, de evolúciós fejtegetésekhez is eljut. Pl. hogy az ősember eredeti közösségei inkább a fejlettebb „falka” s nem a közkeletűen használt „horda” organizációban működtek, azaz megjelent a célirányos (kezdetben nyilván csak eseti) kooperáció a vadászatoknál a siker érdekében. Ezzel csatlakozik a világhírű Michael Tomasello amerikai etnológus és evolúciókutató nézeteihez, aki szerint a kooperáció ősi, mint a nyelv, s az újfajta, alkalmazkodó kommunikáció gesztikulatúrájából nőttek ki a legősibb pl. indulatszavak. Lehet, hogy a feltárt barlangrajzok számítógépes vagy AI elemzés-módja az alakok kapcsolatairól valaha el fog jutni arra a fokra, hogy a „művészeti paleontológia” meg fogja tudni erősíteni ezt a feltevést.

¹ Bokor László 2023 Társadalom, trauma és a szelf viszontagságai. Budapest. Osiris Kiadó. 149

A hidon túl című dokumentumfilmből (AntRom Filmműhely, 2019)

A Sokat tanulhatunk egymástól című dokumentumfilmből (AntRom Filmműhely, 2020)